YIL: 10 | SAYI: 52
Ağustos 2019

Düşünce Dünyasında

Türkiz

ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Mehmet GÜNAL
Editörün Notu
Editor's Note

Selim ÖZTÜRK
Türk Siyasî Tarihinde Medya ve Siyaset İlişkileri Üzerine Bir İnceleme: 12 Mart'tan 28 Şubat'a
A Review on Media-Politics Relations in Turkish Political History: Since 12 March to 28 February

İsmet TÜRKMEN
Doğu İllerinde Asayişin Sağlanmasına Yönelik Tedbir ve Uygulamalar (1934-1938)
Practices and Measures to Ensure Public Order in the Eastern Provinces (1934-1938)

İbrahim YILMAZÇELİK
Tarihî Süreç İçerisinde Dicle ve Fırat Nehirleri Hakkında Kısa Bir Değerlendirme
A Brief Evaluation on Tigris and Euphrates Rivers in Historical Context

Ömer KUL
Kapitalizmin Uluslararası Hâkimiyet Mücadelesi ve Çin
Capitalism's Struggle for International Domination and China

Fatma ÇALİK ORHUN
Sevr'den Lozan'a Kadar Olan Dönemde Türk-Macar İlişkileri
Turkish-Hungarian Relations During the Years Between Sevres and Lausanne

TÜRK AKADEMİSİ
TASAV
Siyaset Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı
2012

TÜRK AKADEMİSİ

Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV)

www.tasav.org

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 10 ▪ Sayı/No: 52 ▪ Ağustos/August 2019
ISSN: 1309-601X

TASAV Adına Sahibi / Owner on behalf of TASAV
İsmail Faruk AKSU

Editör / Editor
Prof. Dr. Mehmet GÜNAL

Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor
Konur Alp KOÇAK

Yayın Kurulu / Editorial Board
Doç. Dr. Yalçın SARIKAYA
Doç. Dr. Celal TAŞDOĞAN
Doç. Dr. Kürşad TURAN
Dr. Kubilay KAVAK

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU	Doç. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA
Prof. Dr. Nevzat AYPEK	Doç. Dr. Ali GÜRSEL
Prof. Dr. Hilmi DEMİR	Doç. Dr. Yasin ŞEHİTOĞLU
Prof. Dr. Timuçin KODAMAN	Doç. Dr. M. Halit YILDIRIM
Prof. Dr. M. Hanifi MACİT	Doç. Dr. Ruhtan YALÇINER
Prof. Dr. Mahir NAKİP	Doç. Dr. Erol TURAN
Prof. Dr. A. Bedri ÖZER	Dr. Atila BEDİR
Prof. Dr. Eyyüp YARAŞ	Dr. Mahmut ÇİTİL
Prof. Dr. Celalettin YAVUZ	Dr. Hasan EŞİCİ
Prof. Dr. A. Burçin YERELİ	Dr. Ali GÜLER
Prof. Dr. Yusuf SARINAY	Dr. Alpay GÜNAL
Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU	Dr. Cemil Doğaç İPEK
Doç. Dr. Alparslan BAŞARAN	Dr. Tuğrul KORKMAZ
Doç. Dr. Savaş ÇEVİK	Dr. Hatice MUMYAKMAZ
Doç. Dr. Mehmet EKİZ	Dr. Hasan Sencer PEKER
Doç. Dr. Ruhi ERSOY	Dr. Turan ŞENER

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Düşünce Dünyasında Türkiz, Türk Akademisi Siyasî Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) tarafından hazırlanıp Şubat, Mayıs, Ağustos ve Kasım aylarında olmak üzere yılda dört kez yayınlanan ve ulusal hakemli bir dergidir.

Düşünce Dünyasında Türkiz, bilimsel danışman kurulunda ve yayın kurulunda bulundurduğu farklı disiplinlere mensup akademisyenler ile bilimsel nitelik ve yenilikten ödün vermeyen saygın bir akademik dergi olarak İngilizce ve Türkçe makalelere ve kitap tahlillerine yer vermektedir.

Düşünce Dünyasında Türkiz; siyasî, sosyal ve ekonomik politikaların belirlenmesine, mevcut politikaların bilimsel veriler ışığında tahlil edilerek geliştirilmesine ve önemli sorunların çözümüne yönelik politika önerilerinin ortaya konmasına öncelik atfetmekte, bu çerçevede disiplinler-arası araştırmaları teşvik etmektedir.

Sosyal bilimlerin birçok alanında hazırlanacak araştırmalara yer veren *Düşünce Dünyasında Türkiz,* bilimselliğin ilk şartı olan nesnelliği temel yayın ilkelerinden biri olarak kabul eder. Dolayısıyla dergimize yayınlanmak üzere gönderilen tüm yazılar, tarafsız hakemler tarafından en hızlı şekilde gözden geçirilir ve uygun görülmesi hâlinde telif ücretleri yazarına ödenmek kaydıyla basılı ve elektronik ortamda yayınlanır.

About the Journal

Düşünce Dünyasında TÜRKİZ is a peer-reviewed journal on social sciences published quarterly by TASAV, a non-profit think-tank based in Ankara, Turkey. The editorial board has the authority to decide which papers comply with the rules and principles of academic writing and qualified for publication in the journal. Each paper submitted for publication is subject to review of at least two undisclosed referees. Having a paper published in this journal does not require any payment to TASAV.

İletişim / Contact
29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789
www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

Tasarım, Dizgi ve Baskı / Design and Printing
Vega Basım Hizmetleri • Sertifika No: 43714
Korkutreis Mahallesi Lale Caddesi No: 21/A Ankara/Türkiye
Tel:+90 312 230 0723

Baskı tarihi / Published in: Ağustos/August 2019

İÇİNDEKİLER

Mehmet GÜNAL
Editörün Notu 7
Editor's Note

Selim ÖZTÜRK
Türk Siyasî Tarihinde Medya ve Siyaset İlişkileri Üzerine Bir İnceleme: 12 Mart'tan 28 Şubat'a 9
A Review on Media-Politics Relations in Turkish Political History: Since 12 March to 28 February

İsmet TÜRKMEN
Doğu İllerinde Asayişin Sağlanmasına Yönelik Tedbir ve Uygulamalar (1934-1938) 35
Practices and Measures to Ensure Public Order in the Eastern Provinces (1934-1938)

İbrahim YILMAZÇELİK
Tarihî Süreç İçerisinde Dicle ve Fırat Nehirleri Hakkında Kısa Bir Değerlendirme 81
A Brief Evaluation on Tigris and Euphrates Rivers in Historical Context

Ömer KUL
Kapitalizmin Uluslararası Hâkimiyet Mücadelesi ve Çin 97
Capitalism's Struggle of for international domination and China

Fatma ÇALİK ORHUN
Sevr'den Lozan'a Kadar Olan Dönemde Türk-Macar İlişkileri 121
Turkish-Hungarian Relations during the years between Sevres and Lausanne

KAPİTALİZMİN ULUSLARARASI HÂKİMİYET MÜCADELESİ VE ÇİN

Ömer KUL
Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
omer.kul@istanbul.edu.tr

Özet

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan "tek kutuplu dünya düzeni" yeniden kurulmakta, ABD başta olmak üzere yeni dönemde başat rol almak isteyen kapitalist devletler pay savaşına girmiş görünmektedir. ABD'nin yaklaşık 30 yıldır sürdürdüğü tek hegemon güç pozisyonu ve bu pozisyonu koruma içgüdüsü birçok yanlış siyaset yürütmesine yol açmış, Çin gibi gelişmekte olan ülkeler ise yeni dönemde pastadan pay alabilmenin hummalı çalışması içerisine girmiş durumdadır. Önümüzdeki süreçte başta Afrika, Orta Doğu, Kafkasya, Hazar Havzası, Orta Asya, Güney Çin denizi olmak üzere yeni mücadele alanları olarak ortaya çıkmış ve bu gölgelerde güçlü devletlerin birbirleriyle direk mücadelelerinden ziyade ekonomik ve teknolojik anlamda geri kalmış ülkeler üzerinden yeni mücadele alanları açarak ilerleyen bir hal almış durumdadır. Bu çalışma ile Kapitalizmin uluslararası hâkimiyet mücadelesinin alanları belirlenerek bu alanlardaki rekabetin şekli, taraf ülkelerin pozisyonları, muhtemelen yaşanabilecek senaryolar değerlendirilmiştir. Yeni mücadele alanlarında başta ABD, Çin ve Rusya'nın uygulamakta olduğu siyasetleri eleştirilere tabi tutularak gelecek senaryolar değerlendirmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Çin, Rusya, Orta Doğu, Orta Asya, Afrika

Abstract

The unipolar world order which emerged with the dissolution of the Soviet Union in 1991 is being re-established, and the capitalist states, especially the US, who want to take a dominant role in the new era

seem to have entered into a war of share. The only hegemonic power position and the instinct to maintain this position, which the US has maintained for nearly 30 years, has led to many wrong policies, while developing countries such as China have entered into the feverish work of getting a share of the pie in the new period. During the forthcoming period, Africa, the Middle East, the Caucasus, the Caspian Basin, the Central Asia, and the South China Sea has emerged as new areas of conflict, and the powerful states got into an indirect struggle via the underdeveloped countries by means of economy and high-tech rather than a direct one. With this study, the areas of the struggle of capitalism's international domination have been determined and the form of the struggle in these areas, the positions of the party countries, and the possible scenarios have been evaluated. In the new the conflict areas, the policies of the USA, China and Russia have been criticized and the possible future scenarios have been tried to be evaluated.

Keywords: *USA, China, Middle East, Russia, Middle Asia, Africa*

Giriş

Afganistan'ın 1979 yılında işgali sonrasındaki gelişmeler, başta Ortadoğu olmak üzere dünyanın farklı bölgelerinde etkisini göstermiş, 1991 sonrası Sovyetler Birliği'nin dağılması ile "tek kutuplu bir dünya" ortaya çıkmış, ABD dünya siyasetini domine eder hale gelmişti. 11 Eylül 2001 tarihinde İkiz Kulelere yapılan saldırı ile dünya yeni bir döneme girmiş, ABD'nin fikir babası olduğu "Büyük Ortadoğu Projesi" ile yakın bölgemizde yaşanan gelişmeler Doğu Türkistan'dan Afrika'nın kuzeybatısının en uç noktasına kadar birçok devleti etkilemiştir.

ABD, 1991 sonrası yeni dönemin hegemon gücü olmak için kendince planlarını uygulama sahasına koyarken, Çin Devleti'nin 1976 yılında Mao'nun ölümü ile başlatmış olduğu kapital dünyanın bir parçası olma mücadelesini sessiz ve derinden yürütmeye başlamasını gözden kaçırmıştır. Büyük nüfus yoğunluğu Batı kapitalistleri için hem bir pazar hem de ucuz işgücü anlamına gelmiş, birçok dünya devi firma arka arkaya Çin'de fabrikalar

açarken, Batı'da ortalama 2000 Dolar'a çıkan bir işçi maliyetini Çin'de 100 Dolar'a karşılamanın keyfini sürmeye başlamışlardı.

Son 30 yılda aşırı derecede büyüyen Çin ekonomisi, zamanla başta ABD olmak üzere Batı dünyasının hiçte hesap etmedikleri şekilde aleyhlerine gelişmeye başlamıştır. Büyüyen ekonomisinin sürdürülebilirliği için hammadde, enerji ve yeni pazarlara ivedilikle ihtiyaç duyan Çin'in, 2009 sonrası dönemde Batı Kapitalizmine nazire yaparcasına emperyal bir siyaset içine girmesi akıllarda soru işaretleri doğurmuştur.

Ortaya çıkan yeni tablo Çin'in Batı dünyasında rakip olarak görülmesi sonucunu doğurmuştur. Lakin işin görünen kısmı olan demokrasilerin olmadığı bölgelerde halkların daha müreffeh yaşam standardına kavuşturulması hikâyesinde radikal dinî terörle (!) mücadele adına hegemon ülkeler karıştırılmakta, her kesimin kendi terör örgütleri üzerinden vekâlet savaşları yürüttüğü bir dönem kendisini hissettirir olmaktadır. Yaşananlar bir bütün halinde değerlendirildiğinde ise asıl mücadelenin halklara demokrasi getirmek veya diktatörleri tahtlarından indirmek değil, vahşi kapitalizmin dünyayı yeniden dizayn etme sevdası olduğu net bir şekilde görülmektedir.

Küresel Mücadelede ABD, Çin ve Diğer Devletlerin Durumu

Son dönemlerde ABD'ye karşı Çin rakip olarak gösterilse de ticaret, ekonomi, bilim ve teknoloji alanları ile kültürel cazibesi ABD'yi halen daha dünyanın hegemon gücü konumunda tutmaktadır. Son 10 yıllık veriler baz alındığında da yakın gelecekte Çin'in ABD gücünü yakalamasının veya geçmesinin mümkün olmadığı analistler tarafından dile getirilmektedir. Nitekim Çin, ekonomisinin büyüklüğüne rağmen, bu durumu bireylerin hayat standardının yükseltilmesine yansıtmaktan uzak bir ülke görünümündedir. Çin

yanında Rusya[1], AB ülkeleri[2], Hindistan[3] ve Japonya'nın[4] da ABD ile mukayese edilemeyecek kadar geride oldukları bir gerçektir. Bu özel durum ve konumu ABD'nin yeni dönem hegemon güç gösterisine dönüşebilir. Bu güç gösterisi çatışma veya uzlaşma şeklinden hangisiyle devam edeceği belli olmayan fakat yeni çatışma veya işbirliği alanları açabilecek bir görüntü sergilemektedir. ABD'ye rakip gösterilen Almanya, Rusya, İngiltere ve Çin'in GSMH'lerinin toplamı neredeyse ABD'nin GSMH'si

---

1 Geniş bilgi için bkz. Bkz. Sercan Durmuşoğlu, "*21. Yüzyılın Enerji Denklemi ve Türkiye*", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.29, Bahar 2016/2, s.283-303

2 Durmuşoğlu, "*a.g.m.*" s.300-302; Emine Akçadağ Alagöz, "*Ekonomik Karşılıklı Bağımlılık Kapsamında AB-Çin İlişkileri*", *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.9/S.2, 2016 ss.33-56, s.51. AB'nin Orta Asya politikalarının genel çerçevesi, Almanya'nın 2007 yılının ilk yarısındaki dönem başkanlığında hazırlanan, "*Orta Asya ile Yeni Bir Ortaklık İçin Strateji*" adlı belge ile belirlenmiştir. Ekonomik ve güvenlik politikaları alanındaki hedeflerin öncelikli tutulduğu belgede, AB'nin bölgede varlığının sağlamlaştırılması hedeflenmiştir. Ancak AB'nin siyasî hedeflerini bölgede gerçekleştirmesinin uzun vadede dahi mümkün olamayacağı, siyasî aktör olarak da ABD, Rusya ve Çin'in arkasında tâli derecede rol oynayacağı söylenebilir. Bkz. Osman N. Özalp, "*Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikası*", *Civilacademy*, s.34.

3 Hindistan, ABD ve Çin arasındaki çatışma ve rekabet karşısında dış politikasını büyük güç olma yolunda şekillendirmek istemektedir. Küresel meselelerde daha fazla rol almak, BM'de daimi üye olmak, ekonomik anlamda pazarını genişletmek ve aktif diplomasiyle prestijini yükseltme çabasındadır. Hindistan, hem ABD hem de Çin ile ilişkilerinde aşırı yakınlık veya aşırı sertlik göstermemektedir. ABD, Hindistan'ı Çin karşısında bir "set duvarı" olarak kullanmak, Çin ise "Batı karşıtı" çok kutuplu dünya düzeni kurma yolunda birlikte hareket edebileceği bir ülke olmasını arzu etmektedir. Hindistan'ın kültürel ve dinler mozaiği olarak öne çıkması, içerisinde barındırdığı farklı kimliklerin kendilerini tanımlama noktasında yaşadıkları problemler iç siyasetinin zaafları olarak durmaktadır. Mesela Hindistan sınırlarında kalan Keşmir hattı, Pakistan ve Çin ile ilişkilerin gerilmesine yol açmaktadır. Bütün olumsuzluklarına rağmen Hindistan, ABD-Çin rekabeti arasında tarafların stratejik ortak veya müttefik olarak yanlarına çekmek istedikleri yükselen bir güç haline gelmiştir. Bkz. Abdulkadir Aksöz, "*ABD-Çin Rekabeti Arasında Hindistan'ın Süper Güç İdeali*",

4 17 Aralık 2010'da bir açıklama yapan Japon hükümeti, "Çin'in bölgede artan gücü ve Kuzey Kore'nin nükleer silah tehdidi" nedeniyle "aktif savunma sistemini" öngören ulusal bir savunma programı hazırlama kararı almıştır. Japonya'nın bu oranda savunma sistemini güçlendirmek istemesi bölge dengeleri açısından Çin tarafından kaygı ile karşılanmıştır. Bkz. Ergin Güneş, "*Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin, Rusya Örneğinde Asya Politikaları*", *NWSA*, Vol.6, Nu.2, (2011), s.250.

düzeyindedir. Mesela ABD'nin üretimine en yakın olan Çin'in GSMH'si ABD'nin neredeyse yarısı kadardır. Her ne kadar Çin, Amerikan küresel borcunun önemli bir kısmına sahip olsa da, dünyada rezerv ve ödeme birimi olarak halen daha ABD Dolarının kullanılması bir nevi Çin'in ABD'ye kredi açması anlamı taşımaktadır. ABD Dolarının değer kaybetmesi veya dünya piyasalarında geçerli olmayacak konuma gelmesi belki de en çok Çin ekonomisini etkileyecektir. Askeri harcamalar ve askeri güç açısından büyük devletleri karşılaştırdığımızda yine ABD'nin diğer devletlerden önde olduğu görülecektir. ABD'nin 5.113 nükleer savaş başlığı varken Çin'in savaş başlığı sayısı 250'dir. Temel savaş teçhizatı açısından da ABD diğer devletlerden oldukça ileridedir. Devletlerin GSMH'den ARGE'ye harcanan yüzdelik oranda ABD'nin payı % 41,24, Japonya'nın % 15, Almanya'nın % 8 iken Çin'in payı % 12,51'dir[5]. Çeşitlendirilebilecek diğer verilerle beraber ABD'nin diğer devletlere nazaran 21. yüzyılın neredeyse ilk çeyreğinde de halen hegemon güç konumunu koruduğu söylenebilir. Bu verilerden ABD'nin dünyanın hegemon gücü olduğu gerçeğine rağmen diğer devletlerin güçsüz olduğu anlamı çıkarılmamalıdır[6].

Yüzyılın ana gündemi ve nedeni olan enerji kaynakları üzerinde yaşanan güç mücadelesinde küresel ve bölgesel aktörlerin enerji politikaları belirleyici olacaktır. ABD, Soğuk Savaş döneminden sonra yakaladığı tek hegemon güç konumunu kaybetmemek için kendisine rakip olabilecek her yapılanma ile mücadele etme görüntüsündedir. ABD'nin Irak'ı işgali ile başlayan yeni süreçte ilk

---

[5] OECD (2011), "R&D expenditure", *OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2011*, OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/sti_scoreboard-2011-16-en; Nejat Doğan, "*21. Yüzyılda ABD'nin Sistemdeki Konumu ve Küresel Güvenlikteki Rolü*, s.6-7.

[6] Nejat Doğan, "Demokrasi ve Ortadoğu'nun Geleceği," *38th International Congress of Asian and North African Studies (ICANAS), International Relations* - Vol. II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2011, ss. 601-620; Nejat Doğan, "*21. Yüzyılda ABD'nin Sistemdeki Konumu ve Küresel Güvenlikteki Rolü*, s.8; Nejat Doğan, *Pragmatic Liberal Approach to World Order: The Scholarship of Inis L. Claude, Jr.* University Press of America, Maryland, December 2012; Nejat Doğan, "*21. Yüzyılda ABD'nin Sistemdeki Konumu ve Küresel Güvenlikteki Rolü*, s.11-12.

dönemeç George W. Bush'un 2001 yılında iktidara gelmesi olmuştur. Bu yeni dönemde dünyaya yeni düzen verme çalışmaları savaş-demokrasi[7] düzleminde yürütülmüş, bu durum ABD'nin sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Teknolojik üstünlük noktasında yeni rakipleri ortaya çıkan ABD, hegemonik gücünü kaybetmemek adına askeri caydırıcılığını devreye sokmaya başlamıştır. Bu dönem ABD'yi sadece kendi çıkarlarını korumak isteyen bir devlet görüntüsü içine sokmuştur. Gözle görülür hale gelen bu siyaset ABD'nin müttefikleri tarafından da sorgulanmasına yol açmıştır[8].

ABD, enerji merkezlerini kontrol edebildiği takdirde, dünya ekonomisinin gelişimini ve buradan da Çin, Hindistan, Almanya ya da Rusya gibi kendisine rakip olabilecek diğer devletlerin ekonomik, teknik ve sosyal gelişimini etkileyebileceği düşüncesindedir. Buna mukabil Çin, Hindistan ve Japonya, Asya ve Ortadoğu'daki enerji kaynaklarını kontrol ve kullanmayı hedeflemektedir. Rusya da bu enerji yollarını hem kontrol etmek hem ekonomisini güçlendirmek hem de zikredilen bölgelerde nüfuz kazanmak istemektedir. ABD'ye göre bunun en önemli ayağı ise

---

[7] ABD stratejik bölgelerdeki etkinliğini demokrasi aracılığıyla arttırmak isterken, Çin diğer mekanizmaları kullanmaktadır, bkz. Ainur Nogayeva, "*ABD'nin Orta Asya'daki Demokratikleştirme Politikaları: Araçlar, Devrim Denemeleri ve Sonuçlar*", *OAKA*, C.5/S.10, ss.59-91, 2010, s.85-86. ABD'nin 11 Eylül sonrası aldığı kararlar ve uygulamaları dünya üzerinde pek çok bölge ve ülkede tıkanmaya veya krizlere yol açmıştır. Özellikle ABD'nin tek başına hegemon güç olma arzusu, dünyayı ilgilendiren konularda terör örgütleri ile müttefiklik ilişkileri geliştirmesi, pek çok dünya ülkesinin tepkisine neden olmuştur. Bu tepkiler neticesinde yalnızlaşan ABD saldırgan politikalar üretmeye başlamıştır. Bkz. Murat Ercan-Ali Ayata, *"Değişen Uluslararası Sistemde ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği", Akademik Bakış Dergisi*, S.69, Eylül-Ekim 2018, s.127-128.

[8] Murat Alakel-Ahmet Safa Yıldırım, *"11 Eylül Sonrası ABD'nin Irak İşgali Sürecinde Hegemonya-Emperyalizm Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış", Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 2014-Ekim 2014, s.152, 159-160. Ayrıca bkz. http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=9&ArsivAnaID=11634/17.6.2014. 1 Mart 2003 tarihinde TBMM'de kabul edilmeyen tezkere bu durumun en bariz örneğidir.

Ortadoğu, Kafkaslar ve Hazar[9] çevresindeki enerji kaynakları ve geçiş yollarının güvenliğinin sağlanması ile Türkiye üzerinden Batı'ya aktarılmasıdır. ABD ordusu söz konusu bu hedeflere ulaşmak için uluslararası arenada anahtar rol oynamaktadır. ABD, 1991'deki Irak savaşında olduğu gibi BM ile eşgüdümlü hareket etmekte ancak Afganistan[10]'ın işgalinde olduğu gibi BM desteğini alamadığı durumlarda ise NATO ve NATO üyesi ülkelerle işbirliği yapmaktadır. Gerektiğinde, 2003'deki Irak savaşında olduğu gibi, sadece İngiltere ile hareket etmiştir. ABD'nin Mayıs 2010'da kamuoyuna duyurduğu yeni güvenlik stratejisi ve akabinde Lizbon'da aynı yıl yapılan NATO toplantısı göz önüne alındığında da bölge politikalarında yeni bir dönem başlattığı söylenebilir. Bu minvalde İran'a karşı hayata geçirilmek istenen "Füze Savunma Sistemi", Rusya'nın bu projeye dâhil edilmesi ve Afganistan'da Taliban'a karşı eşgüdümlü hareket, ABD-Rus ilişkileri ve bölge politikası açısından bir dönüm noktasıdır. Aynı dönemde Japonya, Çin'in bölgede yayılmasını neden göstererek savunma giderlerini II. Dünya Savaşı'ndan sonra ilk defa ciddi anlamda arttırmıştır. Bütün bunlar bir bütün halinde değerlendirildiğinde "Radikal İslam'la Mücadele"nin (!) yanı sıra Çin'in gelişip kendisine rakip olmasının

---

[9] Gerek Avrupa'nın gerekse ABD'nin 21. yüzyıldaki petrol ve gaz ihtiyacını karşılamada Hazar bölgesi kaynakları hayati öneme haizdir. Günümüzde zikredilen enerji kaynaklarının elde edilmesi süreçlerinde olduğu kadar, uluslararası pazara ulaştırılmaları konusunda da büyük bir rekabet söz konusudur. Bu rekabet bölgesel ve küresel güç çekişmelerinde başat rol oynamaktadır. Son yıllarda, Hazar bölgesinde oynanan oyun İngiltere ve Rusya'nın 19. yüzyılda Afganistan üzerinde yaşadığı çekişmeyi anlatmak için kullandığı "Büyük Oyun" adlandırmasına atıfla "Yeni Büyük Oyun" olarak da nitelendirilebilir. Bkz. Engin Ayan, *"Avrasya'da Değişen Dengeler Üzerinde Oynanan Küresel Oyunlar", ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.1/S.1 2010, s.38-39.

[10] Çin yönetiminin ABD'nin Afganistan'daki askerî yapısından bir açıdan memnun olduğu söylenebilir. Çünkü Çin, Müslüman Uygur Türklerinin Taliban tarafından kışkırtıldığı iddiasıyla ABD'nin Taliban'a karşı olan mücadelesini, Doğu Türkistan'daki uygulamalarına meşruiyet kazandırmak için destekler görünmektedir. Ancak diğer bir açıdan ise ABD'nin Afganistan, Irak ve İran'a ilişkin politikalarıyla askeri olarak çevrelendiğini düşünmektedir. Bununla da yetinmeyen Çin, ABD'nin enerji ve hammadde merkezlerine ulaşmasını engellemek istediğini düşünmektedir. Ayrıca Tayvan'ı siyaseten desteklemesinden ve Tayvan'a silah satışından da rahatsızdır. Bkz. Güneş, *"a.g.m."*, s.250.

engellenmesinin dış politikasının önceliği olacağının, diğer bir deyimle ABD-Çin arasında yeni bir Soğuk Savaş rüzgârının işaretini vermektedir. Bütün bu gelişmeler bir yandan Rusya-Çin ve Rusya-İran işbirliğini yakinen etkilemekte, öte yandan ise Türkiye'nin bölgedeki stratejik önemini artırmaktadır[11].

Soğuk Savaş sonrası jeo-askeri, jeo-ekonomik ve jeo-politik faktörler Afrika, Basra Körfezi, Doğu Avrupa, Güneybatı ve Güneydoğu Asya, Orta Asya ve Kafkaslara hatta Çin'e kadar olan bölgeyi ABD dış politikasının merkezine oturtmuş durumdadır. ABD'nin izlediği politikalar değerlendirildiğinde hedeflerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren "siyasal İslamcı" El Kaide ve Taliban üyelerinin etkisizleştirilip, İran'ın bölgede nükleer bir güç olmasının önüne geçmek,
2. Rusya'nın kendisini toparlayıp tekrar güneye yayılmasının ve Çin'in bölgede süper bir güç olup kendisine rakip olmasının engellenmesi,
3. Çin ve Rusya ile bölgede yeni oluşan devletleri, batılı değerlere entegre etmek,
4. Bölgedeki pazar ve enerji kaynaklarının güvenliği sağlamak ve pazar ekonomisinin gelirlerini Batı ekonomisine aktarmak.

Çin'in Ekonomik Durumu ve Geleceği

Çin uzun bir tarihi geçmişe, kendine has medeniyete ve dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip ülkesi olması yanında, son 30 yıl içerisinde hızlı büyüyen ekonomisiyle dünyada son yıllarda en çok dikkat çeken ve konuşulan ülke haline gelmiştir. 19. yüzyılda Batı'daki hızlı gelişmelere ve sanayileşme-modernleşme trendine ayak uyduramayan Çin, tarihi ticaret yollarının da önemini

[11] Ergin Güneş, *"Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin, Rusya Örneğinde Asya Politikaları"*, *NWSA*, Vol.6, No.2, (2011), s. 250-251, 253-254. Türkiye'nin bu süreçte en önemli avantajı jeopolitik konumu olacaktır. Türkiye özellikle bölge ülkeleri ile olan tarihsel ve kültürel yakınlığı sayesinde yeni dönemin başat aktörleri arasına girebilir.

kaybetmesiyle dünya siyasetinde arka planda kalmıştır. 1949 yılında Mao Ze-dong liderliğinde kurulan Çin Halk Cumhuriyeti, Mao'nun 1976 yılında ölümüne kadar büyük facialar yaşamıştır. Çin, Mao'nun ardından Deng Xiao-ping döneminde uyguladığı ekonomik modeller ile kısa sürede yükselişe geçmiştir[12]. Deng Xiao-ping döneminde, yüzölçümünün büyüklüğü dolayısıyla Çin'de farklı bölgelerde farklı ekonomik modeller denenmiş ve ülkeye yabancı sermaye girişlerinin önü açılmıştır. 1995 yılına gelindiğinde Çin'in dünya üretimindeki payı % 11'e ulaşmıştır. 1995-2002 arası dönemde bocalayan Çin ekonomisi, 2003 sonrası Başbakan Jia-bao'nun kararlarıyla mali disiplinini sağlamış, Çin ekonomisi kendisini toparlamış ve 2002 sonrası dönemde ABD'nin ardından dünyanın ikinci büyük ekonomisi durumuna gelmiştir. Çin, bugün, ABD ve Almanya'yı geçerek dünyanın büyük ihracatçı ülkesi olması yanında enerji[13] ve hammadde ihtiyacı ile yatırım ve ihracat açısından dışa bağımlı bir ülke haline gelmiştir[14]. Ciddi bir siyasi, ekonomik, sosyal bunalım veya doğal felaket çıkmaması ve

[12] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Atilla Sandıklı, *"Geleceğin Süper Gücü Çin"*, *Bilge Strateji*, C.I/S.1, Güz 2009; Ozan Örmeci, *"21. Yüzyılda ABD-Çin Rekabeti"*, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S.29, Ağustos 2013, s.1-14.

[13] https://data.worldbank.org/indicator/BX.GSR.GNFS.CD/4.10.2019; Ekonomik anlamda 30 yıldır sağladığı büyümeyi sürdürerek hegemon devletlerden olmayı amaçlayan Çin, hali hazırda dünya enerji tüketiminin % 40'ını tek başına harcayan bir ülkedir. Enerji ihtiyacının % 43'ünü, Ortadoğu'dan temin eden Çin için ihtiyacı olan enerjinin güvenliği ve uzun vadeli temini en önemli önceliği durumuna gelmiştir. Ekonomisinde düşük ücret ile eksikliklerini aşmaya çalışan Çin'in sosyal yapısında ise aşırı eşitsizlikler nedeniyle önemli sosyal rahatsızlıkları barındırmaktadır. Rusya ile stratejik işbirliği yapma çabasında olan Çin'in en önemli sorunu, globalleşme ve ABD ile olan rekabetinde, mevcut otokrat yapısıdır. ABD ve Japonya aleyhine gelişen dış ticaret fazlalığı, Çin'in uluslararası piyasadaki rakipleri açısından ciddi bir "dış tehdit" olarak algılanmasına yol açmıştır. Diğer yandan büyük stratejik seçenekleri olmayan Çin'in Asya-Pasifik ve Avrasya coğrafyasındaki hamleleri ABD dış politikasında "stratejik ortak" değil "stratejik rakip" olarak görülmesine yol açmıştır. Bkz. A. Ersin Dedekoca, *"ABD-Çin İlişkilerinin Ekonomi Politiği ve Yeni Dünya Düzeni Oluşumuna Etkileri"*, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s.134-137.

[14] Çin ekonomisi üzerine bir değerlendirme için bkz. Köken Güneş, "Çin Açılımı: Türk Çin Politik ve Ekonomik İlişkilerinde Yeni Boyut", *Uluslararası Politika Akademisi* (2012), http://politikaakademisi.org/?p=630/15.04.2012.

büyümenin sürdürülebilir kılınması durumunda, Çin'in 2050'de bu alanda çok daha ileri seviyede bir ülke konumunda olabileceğini bazı analistler ifade etmektedir[15]. Ekonomik büyümesine rağmen Çin'in dünya siyasetindeki ağırlığı ise henüz hegemon bir güç adayı ülke görüntüsü vermemektedir. Bu durumun temel nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Askeri kapasite ve teknolojisinin ABD'ye kıyasla yetersiz olması,
2. Büyümesinin ABD'ye, dolayısıyla dış yatırıma bağımlı olması,
3. Henüz dış politikada dünya liderliğine soyunabilecek bir birikiminin olmaması,
4. Komünist Parti yönetimi, Hong Kong, Doğu Türkistan, Tibet, İç Moğolistan, insan hakları ihlalleri, gelir adaletsizliği gibi devasa iç sorunları,
5. ABD gibi dünyaya sunabileceği ileri bir kültürel veya siyasî modelinin olmayışı[16].

Tüm bu olumsuz durumlara son dönemlerde Çin dış politikasındaki mütekabiliyet, egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, başka devletlerin iç işlerine karışmama prensiplerine sadık kalmayan bir devlet görüntüsü eklemiş görünmektedir. Çin'in dış politikada takip ettiği stratejiyi ise şu şekilde ifade etmek mümkündür;

1. Temkinli davranarak ABD ve Batı dünyası ile çatışmaya girmeden ekonomik ve askeri gelişimini tamamlamak,
2. Hong Kong'da başarıyla uyguladığı taktikle Tayvan'ı17 da bünyesine katmak,

---

[15] Ozan Örmeci, *"21. Yüzyılda ABD-Çin Rekabeti"*, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S.29, Ağustos 2013, ss.1-14, s.3.

[16] Ergin Yıldızoğlu, *"ÇKP 90 Yaşında"*, http://erginyildizoglu.blogspot.com/2011/07/ckp-90-yasnda.html./ 17.04.2012; Örmeci, *"a.g.m"*, s.4.

[17] ABD-Çin karşılıklı ilişkilerindeki en önemli problemlerden birisi de Tayvan'ın statüsü sorunudur. Çin, Tayvan problemini ulusal güvenlik sorunu olarak görmekte ve bölgeye yönelik siyasî ve askeri açıdan da özel önem vermektedir. 1,25 milyon askeri personelinin yaklaşık 400.000 kadarını Fijuen bölgesinde konuşlandıran Çin, bölgede olası bir saldırıya karşılık da 490 savaş uçağını hava üstünde hazır tutmaktadır. Çin ayrıca Aralık 2009'da Tayvan'ın tam karşısına kısa menzilli

3. Artan enerji ihtiyacını karşılamak için Orta Doğu'da söz sahibi olmak ve Afrika, Orta Asya ve Latin Amerika gibi yeni enerji pazarlarına girmek,
4. ASEAN, APEC, BCIM ve ŞİÖ18 gibi uluslararası kuruluşlarla bölgesinde üstünlük tesis edebilmek[19].

balistik füze de konuşlandırmıştır. Tayvan'ın askeri modernizasyonu ve teçhizat kapasitesinin ABD'ye bağımlı olması, Tayvan'ın uzun süreli askeri savunma planlaması yapmasını da engellemektedir. Çin iç savaşı sonrası Guo-Min-Dang yönetimini 1949 itibariyle Tayvan'da ABD garantörlüğünde sürdürmesi, Tayvan'ın Çin ile birleşme sorununu günümüze kadar taşımıştır. Tayvan'ın muhtemel bağımsızlık iddiasına, Çin'in askeri müdahalede bulunabileceği ihtimali bölgede tansiyonun her geçen gün yükselmesine yol açmaktadır. Çin, bir gün Tayvan'ın da Hong Kong gibi hâkimiyet altına alınacağına inanmaktadır. Çin'in hegemon bir güç olmasının önündeki en büyük engellerden birisi de Tayvan'ın birleşme sorununu kendi lehine çözüp-çözememesiyle mümkün olacaktır. Ancak Tayvan halkının Çin egemenliğine karşı düşünceleri ve ABD'nin bölgedeki askeri ve siyasî gücü göz önüne alındığında, adadaki mevcut durumun hâlihazırdaki statüde devam edeceği söylenebilir. Bkz. İshak Turan, *"ABD-Çin İlişkileri Bağlamında Tayvan Sorunu", Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 6, S.1, s.100-101.

[18] Bangladeş, Çin, Hindistan ve Myanmar bir araya getiren BCIM Ekonomik Koridoru, Güney ve Güneydoğu Asya'da son yıllarda sayısı artan bölgesel girişimler arasındadır. Çin öncülüğünde yürütülen proje ile Güney Asya'da ticaretin kolaylaştırılmasını, ulaştırma altyapısının geliştirilmesini hedeflemektedir. Çin'in "Kuşak ve Yol" girişimi ile Orta Asya'dan Akdeniz'e, Güneydoğu Asya'dan Batı Asya'ya uzanan geniş bir coğrafyada ekonomik ve siyasî etkisini arttıracağı bir gerçektir. Bununla birlikte projenin önünde jeopolitik ve finansal bir dizi sorunlar bulunmaktadır. "Kuşak ve Yol" girişiminin karadaki altı ana koridorundan biri olan BCIM'in henüz emekleme aşamasında olması yanında Hindistan'ın jeostratejik çekinceleri yüzünden alternatif rotalara yönelik arayışları proje için bir engel olarak ortaya çıkmaktadır. Bkz. Kerem Gökten, *"Güvenlik İle Bölgesel Ekonomik İşbirliği Arasında: Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar (BCIM) Ekonomik Koridoru", Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.3/S.1, Haziran 2019, ss. 99-113, s.110-111. Bugün Myanmar'ın içine bulunduğu durum Dünya hegemon gücü olma özelliğini korumak isteyen ABD'nin Asya-Pasifik ekseninde Çin'le giriştiği rekabetin bir sonucu olduğu söylenebilir. Hem ABD hem de Çin'in Myanmar'a duydukları ilgi ülkenin kaynaklarından ziyade stratejik konumundan kaynaklanmaktadır. Myanmar'ın bulunduğu bölge Çin, Japonya ve Güney Kore için hayati öneme sahip denizyollarının geçtiği Hint Okyanusu ile Bengal Körfezi bölgelerinden oluşmaktadır. Çin, yıllık 600 milyon varil olan petrol ihtiyacının 400 milyon varilini Ortadoğu'dan alarak bu yollar üzerinden ülkesine getirmekte, dahası AB ile olan ticaretini de bu yolla sağlamaktadır. Myanmar'ı tampon bir bölge olarak kullanarak Bengal Körfezi'ne ve Hint Okyanusu'na inen Çin'in bu hedefine ulaşmasında ABD'nin Myanmar yönetimi ile iyi olmayan ilişkileri neden olmuştur denilebilir. Soğuk Savaş sonrasında Bengal Körfezi ve Hint

Çin'in çekinceleri ise şu şekilde sıralanabilir;

1. Batılı ülkeler açısından büyük bir pazar olmasına karşın, hegemon güç pozisyonunu kaybetmek istemeyecek olan ABD ile henüz tam anlamıyla güçlenmeden bir çatışma ortamına girmek,
2. Otoriter siyasî modeli nedeniyle iç karışıklıklar yaşamak,

Bu eksikliklerine rağmen Çin'in daha şimdiden dünya liderliği konusunda hamleler yapmaya başladığı görülmektedir[20].

ABD'nin Düşüşü-Çin'in Yükselişi

Son dönemlerde strateji analizlerinde ekonomik açıdan "Çin'in yükselişi" kadar "ABD'nin düşüşü" kavramı da sıkça kullanılmaktadır. ABD, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası izlediği birçok hatalı politikalarının da etkisiyle giderek, dünya siyasetindeki başat konumunu kaybetmektedir. Bu gidişatta temel etken ABD'de 2000'li yılların başında iktidardaki yeni-muhafazakâr (neo-con) çevrelerin ekonomik çok kutupluluğu öngöremeden, askeri üstünlüklerine dayalı olarak uluslararası hukuk ve müttefiklik ilişkilerini aşar ölçüde kendi çıkarlarına odaklanması olmuştur. Bu durum ABD'nin dünya çapında itibar kaybına ve

---

Okyanusu'na inerek bölgedeki ABD ve Hint varlığını kırmak isteyen Çin, vakit geçirmeden Myanmar'la ekonomik, teknik ve askeri işbirliği antlaşmaları imzalamıştır. Bu antlaşmalar çerçevesinde Myanmar'a ekonomik yardımlarda bulunan Çin, askeri işbirliği kapsamında da ülkeyi silahlandırmış ve bazı askeri üslerin de kullanım hakkını elde etmiştir. Çin son dönemlerde ülkede son model silah sistemleriyle donatılmış deniz üsleri inşa etmeye başlamıştır. Çin'in bölgedeki diğer ülkeler olan Kamboçya, Laos ve Tayland'la yapmış olduğu işbirliği de bu çerçevede değerlendirilmelidir. Bkz. Turgut Turhan, *"ABD-Çin Kıskacında Myanmar"*, http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/news/53761/PageName/Ic_Haberler

[19] Örmeci, *"a.g.m"*, s.4.

[20] Mesela Çin Ulusal Petrol İşletmeleri Irak'ta El Ahdab petrol alanında üretime başlamasını veya BM Güvenlik Konseyi'nde Rusya ile beraber Suriye konusunda uluslararası bir müdahaleye kapıları kapatan "hayır" kararını bu minvalde değerlendirmek mümkündür. Çin'in yükselmesiyle ilgili en büyük çekince ise güçlendikçe kendi otoriter siyasal modelini dünyaya dayatabilecek olmasıdır. Bkz. Yıldızoğlu, *a.g.m.*; Örmeci, *"a.g.m"*, s.3-4.

müttefiklerinde hayal kırıklıklarına yol açmıştır. ABD'nin Irak'taki girişimi İran'ın bu ülke ve bölge üzerindeki etkisini arttırmış, bir Şii hilalinin oluşmasına neden olmuştur. Daha da önemlisi Amerikan hegemonyasının başat ayağı olan askeri gücünün fazlalığı, ABD'nin ekonomik gücünün azalmasına ve ekonomisinin büyük cari açıklar vermesine yol açmıştır. Birçok araştırmacıya göre dünyanın gidişatı farklı coğrafyalarda güçlenen ekonomilerin (Çin, Türkiye, Brezilya, Hindistan, Rusya) yeni kutuplaştırmaları beraberinde getireceğini, bunun da ABD'nin süper güç konumunu zayıflatırken, Çin'in yükselen güç konumunu pekiştireceği yönündedir. Ancak ABD'nin de liderliğini korumak adına elinde hâlâ ciddi kozları bulunmaktadır[21].

ABD-Çin rekabeti askeri, siyasi, ekonomik, teknolojik ve kültürel alanlarda rakip olarak değerlendirilmektedir. Gelinen noktada bu rekabete ışık tutar şekilde ABD'nin stratejik güvenlik değerlendirmesinde Asya-Pasifik[22] ilk sıraya yerleştirilmiş, Ortadoğu ise ikinci sıraya düşmüştür denilebilir. ABD'nin yeni stratejisinde askeri müdahaleler yerine, kendisine rakip olabilecek ülkeleri zayıflatmaya yönelik reel-politik manevralara dayalı bir güçler dengesi uygulaması yer almaktadır. Bu bağlamda ABD'nin yeni dönemde bölgesel çatışmaları kaşıyacağı ve Çin'i bu şekilde zayıflatmaya çalışacağı söylenebilir. Takriben 1.4 milyarlık bir nüfusa sahip olan Çin, her ne kadar alışveriş yapabilecek zenginliğe sahip olmayan devasa halk kitlesine rağmen, bugün Avrupa ve Amerikalı firmalar için bulunmaz bir pazar niteliğindedir. Öte yandan Çin'in Avrupa'ya doğrudan yatırımları ve Amerikan bonosu alımları da sistem açısından kilit bir devlet haline getirmiştir. Bu durum ABD ile Çin arasındaki muhtemel sıcak çatışma potansiyelini kısa ve orta vadede mümkün kılmamaktadır. İlişkilerin sorun

[21] Örmeci, *"a.g.m."*, s.4-5.

[22] ABD'nin "İleri Konuşlandırılmış Diplomasi" vizyonu Amerikan hegemonyasını güçlendirmeyi amaçlayan reel-politik bir döneme girmiş görünmektedir. Bkz. Fikret Birdişli, *"ABD'nin Yeni Dış Politikası: "İleri Konuşlandırılmış Diplomasi" ve Uluslararası Sistemin Yeniden Yapılanması", 1. International Interdisciplinary Social Inquiry Conference*, Uludağ University, Bursa, 17-21 June 2012, s.10-11.

yaratabilecek ikinci önemli niteliği ise Çin'in hızlı büyümesi nedeniyle zorlanan Avrupa ve Amerikalı firmaların Çin'e karşı geliştirdikleri tehdit algılamasıdır. Çin iç pazarının henüz dünya piyasalarıyla birebir örtüşmemesi, önümüzdeki yıllarda yeni sorunlara ve DTÖ ve benzeri uluslararası kuruluşlar kanalıyla Çin'i zayıflatma çalışmalarına sahne olabilir. Ekonomik açıdan diğer önemli bir sorun da ABD'nin Çin lehine olan ticaret açığı ve bu bağlamda Çin'e yaptığı siyasî baskılardır[23].

Büyük güçler arasındaki mücadelenin en önemli ayaklarından birisi de teknolojik mücadeledir. Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasındaki uzay rekabeti buna örnek gösterilebilir. Bu alanda ABD'nin üstünlüğüne karşın Çin'in hızlı yükselişi dikkat çekmektedir. Çin bütün bu gelişmelere rağmen halen ABD'nin oldukça gerisinde bulunmaktadır. ABD'nin Çin'e üstün olduğu bir diğer alan da kültürel rekabettir. Bütün bu değerlendirmeler Çin ve ABD arasında önümüzdeki yıllarda bir güç mücadelesinin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Tarihteki kanlı örneklerinin aksine ABD-Çin mücadelesi belki de ilk kez daha barışçıl bir mücadele örneği gösterebilir. Yine de iki ülkenin çıkarları mutlaka bir mücadele durumu doğuracaktır. Analistlere göre ikili ilişkilerde en tehlikeli ve savaşa müsait konu Tayvan'ın durumu olacaktır. ABD'nin Tayvan'a silah satışları Çin tarafından kınanmakta ve ikili ilişkilerde gerginlik yaratmaktadır[24].

---

[23] ABD-Çin rekabeti 21. yüzyıl dünyasını şekillendirecek en önemli siyasal bir konu halini almış durumdadır. Bu rekabette Çin ekonomik gücüne, kalabalık nüfusuna, gelişen teknolojik ve askeri gücüne güvenirken, zayıf yönleri olarak siyasal modeli ve kültürünün cazibe eksikliği, geliştikçe kendi içerisinde ortaya çıkacak siyasal ve sosyal sorunlar, askeri gücünün yetersizliği ve güçlü müttefiklerinin olmayışı olarak durmaktadır. Hâlihazırdaki süper güç ABD ise muazzam askeri gücü, siyasal ve kültürel cazibesi, liderlik tecrübeleri ve NATO vb. uluslararası kuruluşlarla oluşturduğu güçlü müttefiklik ilişkilerine güvenirken, zaaf noktaları olarak da gerileyen siyasî ve ekonomik gücü, yanlış tercihleri nedeniyle müttefiklerinin kendisine güveninin azalması ve kendisini yenileyememe riski bulunmaktadır. Bkz. Örmeci, *"a.g.m."* s.12. İki ülke arasındaki avantajlı durumlar için bkz. Zafer Akbaş-Esra Pala, *"ABD'nin Küresel Hâkimiyet Rekabetinde Kaya Gazının Yeri: Engeller ve Avantajlar"*, *Bilgesam*, s.244-245.

[24] Örmeci, *"a.g.m."* s.5 vd.

Rusya-Çin Yakınlaşması ve ABD'nin Tutumu

ABD'nin Rusya'yı enerji üzerinden sıkıştırma stratejisi, Moskova-Pekin arasında daha önce fiyat anlaşmazlığına takılan gaz aktarımı sorununun çözülerek, 30 yıllık bir anlaşma yapılmasına neden olmuştu. Rusya bu hamlesiyle Avrupa'nın gaz almama tehdidini bertaraf ettiği gibi, Moskova-Pekin arasında yeni bir ortalık zemini oluşturmuştur. ABD'nin 2010 sonrası önceliğinin Asya-Pasifik olduğunu ifade etmesi, Rusya'nın cezalandırılmasının Çin-Rus yakınlaşmasını hızlandıracağı kaygısı ve Almanya'dan gelen itirazlar, şimdilik askeri operasyon seçeneğini gündem dışına itmiş gözükmektedir. Bu durum, tıpkı Gürcistan'da yaşananlar gibi, Rusya'ya karşı Ukrayna'nın da kaderine terk edilmesine ve sınırlı mali destekten öte bir yardımın yapılamamasını neden olmuştur[25].

Çin'in enerji ihtiyacını karşılamada sürekliliği sağlamak istemesi hapsolduğu Sed'din dışına taşmasına yol açmış, ilk çıkış noktası olan Orta Asya'da ise ABD ile karşılaşmıştır. Rusya ise bölgedeki etkisini 1991 sorası ABD ve Çin'e kaptırmış görünmektedir. Çin'in zikredilen bölgede nüfuzunu yatırımlar, ticari ve askeri işbirlikleri ile arttırma yoluna gittiği bilinmektedir. Bu anlamda Çin'in Batı Bölge Teorisi'ni[26] uygulamaya koyduğunu lakin Doğu Türkistan sorununa adil ve kalıcı bir çözüm bulamamış olmasının teorinin hayata geçirilmesine set çektiği söylenebilir. Sorunun devamı Çin'in bölgeye yönelik açılımlarını sekteye uğratabileceği gibi, bölgede etkili olmak isteyen diğer büyük güçlerin meseleyi yeri geldiğinde Çin'e karşı kullanabileceği bir ortam ortaya çıkacaktır. Bölge ülkelerinin ise başta ABD ve Çin olmak üzere Rusya ile de denge siyaseti izlediklerini söylemek mümkündür. Ancak ABD'nin coğrafi uzaklığa rağmen askeri üsleri sayesinde bölgedeki etkili güçlerden

[25] Mühdan Sağlam, *"21. Yüzyılda Küresel Rekabetin Zemini Ukrayna", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69 (2), s.42-44. Putin'in Şubat 2007'de 43.
[26] http://www.sinoturknews.org/bati-bolge-teorisi-cinin-buyuk-turkistan-politikasi/24.8.2019

biri olma özelliği halen devam etmektedir[27]. Buna rağmen önümüzdeki süreçte bölgenin bu üç emperyal güç arasında bir mücadele sahasına dönme ihtimali ciddi olarak kendisini hissettirmektedir.

Bu bağlamda Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası hâkimiyetinden çıkan alanlarda yeniden aktif siyaset gütmeye çalışan Rusya Federasyonu'nun, Kafkasya, Balkanlar ve Orta Doğu'da etkinliğini sürdürme çabası da gözlemlenmektedir. Zikredilen bölgelerde yeniden inisiyatif alma düşüncesindeki Moskova'nın Kuzey Kafkasya'da ortaya çıkan çatışma bölgeleri ile stratejisi sekteye uğratılmışsa da Suriye olayları ile Esed rejimine verdiği destek sayesinde Orta Doğu'ya hatta tarihi hedeflerinden olan "sıcak denizlere inme" hedefine bir adım daha yaklaşmasına zemin hazırlamıştır. Bunun yanında Rusya, İran ile ABD ve müttefiklerine karşı işbirliği içerisine girmiş, belli bir sonuç da almıştır denilebilir[28]. Orta Asya'da kartların yeniden dağıtıldığı ve muhtemelen Makyavelist bir bakış açısıyla hareket etmekte olan hegemon güçler, Avrupa, Afrika[29], Asya, Hazar Havzası ve Orta Doğu

---

[27] Selçuk Çolakoğlu, "*11 Eylül Sonrası Değişen Avrasya Dengeleri ve Çin-Orta Asya İlişkileri*", OAKA, C.I/S.2, 2006, s. 58-59.

[28] Çin, artan enerji ihtiyacını karşılamak üzere özellikle Hazar havzası çevresindeki ülkelerle görüşmelere başladığı bilinmektedir. Kazakistan ve Türkmenistan'dan petrol ve doğal gaz satın alma konusunda anlaşan Çin'e karşı ABD'nin olası bir bölgesel ticari blok kurulmasına da mani olabileceği öngörülmektedir, bkz. Emin Gürses, "*11 Eylül ve Uluslararası Sistemde Jeopolitik Rekabet*", *Aydınlanma2023*, s.51, 63-64.

[29] ABD'nin stratejik hedefleri çerçevesinde, Afrika kıtası İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren önem kazanmaya başlamıştır. 2000'li yılların başlarından itibaren Afrika jeopolitiği ABD için kesintisiz bir yükseliş trendine girmiştir. Bu yükselişin itici unsurları olan Afrika'nın hidrokarbon rezervlerinin, Çin'in Afrika politikalarının ve kıtadaki terör örgütleri ile mücadele stratejisi olduğu söylenebilir. Çin'in Cibuti'de üs kurarak Afrika'daki çıkarlarını koruyacak bir askeri mevcudiyet tesis etme çabası, kıtada birbiri ardına büyük miktarda hidrokarbon rezervlerinin ortaya çıkartılması ve radikalizmi tetikleyen sorunlara yönelik kayda değer çözümlerin üretilememesi Afrika'nın ABD politikalarındaki öneminin artacağına yönelik beklentiyi yükseltmiştir. Küresel güçlerin Afrika'ya yönelik stratejileri çerçevesinden Afrika'nın gelecekte terör örgütlerinin varlığı bahane edilerek kuvvetlendirilecek terörle mücadele söyleminin ön plana çıkartıldığı, reel-politikte ise enerji kaynakları üzerinde bir güç mücadelesinin yaşanacağı bir jeopolitiğe

coğrafyalarında yeni istikrarsızlıkların ortaya çıkmasını arzulamaktadır. Bu durum yeni vekâlet savaşlarının ama yine insan hakları, demokrasi ve radikalizmle mücadele adı altında sürdürüleceği anlamına gelmektedir.

Kafkasya, Orta Doğu ve Orta Asya'da Hâkimiyet Mücadelesi

Sovyetlerin dağılma süreciyle ortaya çıkan ve Kafkasya ile Orta Asya'da 1991-2001 arasında yaşanan hegemon boşluğu doldurmak gayesiyle ABD, 11 Eylül sonrası, Orta Asya'ya yerleşmiştir. Bilindiği üzere zikredilen bu iki bölge, Avrasya'nın güçlü devletleri Rusya, İran, Çin, Hindistan ve Pakistan'ın tehdidi altındaydı. Orta Asya'daki bir ABD varlığı, Avrasya'daki bölgesel güçleri hem kontrol etmede hem de bölge devletlerinin diğer güçlü devletlere bağımlı olmaksızın ayakta kalmalarını sağlayabilirdi. Bu ise ABD'nin hegemon güç olmasına katkı yapacak stratejik bir hamle olarak değerlendirilebilir.

Rusya'nın Afganistan'a müdahalesini bahane ederek Özbekistan ve Kırgızistan'daki üslerine yerleşen ABD, bölge politikasını güvenlik, enerji ve demokrasi ekseninde şekillendirmeye devam etmektedir. ABD'nin İslâmcı terör tanımlamasını başlangıçta çıkarlarına uygun bulan Rusya ve Çin terörizm karşıtı koalisyonun önemli birer aktörü olarak karşımıza çıkarmıştır. Çin ayrıca Kırgızistan'da askerî güç konuşlandırmadığı halde bu ülke ile terörizmle mücadele ya da ŞİÖ üzerinden askerî tatbikat ve

sahip olması muhtemeldir. Bkz. Mehmet Ali Yüksel, *"Afrika Jeopolitiği ve ABD'nin Afrika Politikası"*, *Turkish Studies*, Vol.11/2 Winter 2016, s.1405-1406. Sürekli talebi ve yüksek fiyatları koruyarak Çin'in Afrika kaynak pazarına gelişi ve eş zamanlı olarak ABD'nin Afrika petrol ve madenlerine yönelik artan ilgisi yeni zorlukları beraberinde getirmiştir. Ne var ki, Afrika kaynakları için dünyanın iki en büyük ekonomisinin birbirleriyle olan rekabetinden elde edilen avantajlara rağmen, kaynak zengini Afrika ülkelerinin, nihai olarak Batı ülkeleri gibi Çin'in de kendi stratejik çıkarlarını korumak için Afrika'ya geldiğini, zaman geçmeden bilmeleri önem arz etmektedir. Bkz. Alexis Habiyaremye, *"Afrika'nın Doğal Kaynakları ve Sino-Amerikan Jeo-strateji Rekabeti"*, *Ortadoğu Analiz*, C.4/S.46, Ekim 2012, s.50.

güvenlik güçleri arasındaki işbirliğini, çıkarlarının farklı olmasına rağmen, arttırmaktadır[30].

Orta Asya'da ABD hegemonyasını dengeleyen en önemli bölgesel güç, 2001 yılında kurulmuş olan ŞİÖ'dür. Örgüt, Nisan 1996'da Çin'in sınır problemlerine çözüm getirmek üzere Çin ve komşu dört devletle birlikte oluşturulmuş bir platform iken, Haziran 2001'de Özbekistan'ın katılmasıyla bölgesel ekonomik ve güvenlik işbirliği örgütüne dönüşmüştür. 2004'te Moğolistan ve 2005'te Hindistan, Pakistan ve İran'ın da örgüte gözlemci üye ülke olarak kabul edilmesiyle adı geçen örgüt artık Avrasya'nın en büyük ekonomik ve güvenlikle ilgili bölgesel teşkilatı haline dönüşmüştür. Rusya bu platform vasıtasıyla uluslararası siyasî gücünü artırmayı, Çin ise ekonomik ve güvenlik çıkarlarını sağlamayı amaçlamış görünmektedir.

Pakistan ve Hindistan, Rusya ile Orta Asya'da enerjiye sahip olmak, güvenlik çıkarlarını sağlamak ve ikili ilişkilerinin gelişmesi için ayrı bir ortam yaratma peşindedir. İran ise uluslararası güçler tarafından gelen baskıya karşı Rusya ve Çin gibi güçlerin bulunduğu ŞİÖ'nün desteğine ihtiyaç duymaktadır. Orta Asya ülkeleri ise ABD'nin aksine, en azından şimdilik kendi iç siyasî problemlerine karışmayan bu dış güçler arasında varlıklarını devam ettirme gayretindedir. ABD ise bir taraftan Afganistan'a yerleşmek için üs olarak Orta Asya ülkelerini kullanmak ve alternatif petrol ve doğalgaz rezervleri üzerindeki kontrolü sağlamak, diğer taraftan da Orta Asya ülkelerinde serbest piyasa ekonomisini hâkim kılarak bu pazarlara serbestçe nüfuz etmek istemektedir. Rusya ise ABD hegemonyası karşısında bölge aktörlerini harekete geçirerek kendi nüfuz alanını genişletme çabasındadır.

İnsan hakları, demokratikleşme veya güvenlik tehdidi ise ABD ile Rusya arasındaki mücadelede sık sık gündeme getirilen içi boşaltılmış kavramlar olarak karşımızda durmaktadır. Orta Asya'daki bağımsız devletlerin oldukça zayıf olmaları Çin, Rusya ve ABD gibi

[30] Ayan, *"a.g.m."*, s.41-43

büyük güçlerin bölgeye nüfuz etmesini kolaylaştırmaktadır. Rusya ve Çin'in, tarihte olduğu gibi günümüzde de, Orta Asya'nın kaderi üzerinde etkili iki büyük güç olduğu söylenebilir. Rusya'nın Orta Asya'daki nüfuzunu kısa vadede kıramayacağının farkında olan Çin, bu çerçevede ŞİÖ vasıtasıyla bölgesel işbirliğine ağırlık vermektedir. Çin aynı zamanda uluslararası alanda büyük güç statüsünü pekiştirerek bu konumunu Orta Asya'ya da yansıtmak istemektedir. ABD'nin Orta Asya'ya yerleşmesinin radikal dinî örgütleri sınırlamanın yanı sıra Rusya ve Çin'i dengeleme amacı taşıdığı hususunda yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Çin ayrıca ABD'nin Hazar enerji kaynakları için bölgede olduğunu ve Washington'un Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı gibi projelerle hem Basra Körfezi kaynaklarına olan bağımlılığını azaltmak hem de rakip devletler olarak gördüğü Rusya ve İran'ı devre dışı bırakmak istediğini düşünmektedir. Bu yüzden 2001 sonrası ABD'nin bölgeye yerleşmesi, Çin'in Rusya ile olan işbirliğini daha da artırmıştır.

ABD ve Hindistan arasındaki ilişkilerin gelişmeye başlamasıyla, Pekin-Moskova ile hem ŞİÖ bünyesindeki ilişkilerini hem de petrol ve doğalgaz konusundaki ikili işbirliğini geliştirme yoluna gitmiştir. NATO'nun Doğu Avrupa ve Karadeniz havzasına doğru genişlemesini Rusya tehdit olarak algılarken, Çin de ABD'nin insan hakları konusundaki baskısından ve Tayvan'la olan silah ticaretinden rahatsız olduğunu ifade etmektedir. 11 Eylül sonrası değişen Avrasya dengeleri ve Çin-Orta Asya ilişkileri tartışmaları halen bir çözüme kavuşmuş değildir. Pekin, Orta Asya'da söz sahibi olmak isteyen ülkeler arasında ABD'yi ve bölge halklarının akrabası konumundaki Türkiye'yi tehlikeli görmekte ve bu ülkelerin nüfuzunu sınırlandırabilmek için ayrı bir çaba harcamaktadır[31].

[31] Ayan, *"a.g.m."*, s.43 vd. Her ne kadar Türkiye ile Çin arasında asırlık tarihe dayanan ilişkiler olsa da, bünyesinde önümüzdeki yıllarda belli konularda görüş ayrılıkları çıkma potansiyeline sahiptir. İkili ilişkilerin yoğunlaştığı 1980'li yıllardan itibaren Kıbrıs, Ege Sorunu, PKK ve FETÖ terörü ve Ermeni sorunları gibi meselelerde Çin'den yeterli desteği göremeyen Türkiye, Arap Baharı sürecinde özellikle Suriye'nin geleceği noktasında Çin'in gerçek tutumunu görme fırsatı yakalamıştır. Çin'in dış politika stratejisi Rusya ile uyumluluk üzerine kurulmuş

ABD'nin küresel egemenliğini devam ettirebilmesi, ekonomik üstünlüğüne ve bu ekonomik ilişkileri etkin bir şekilde yönlendirmesine bağlıdır. ABD'nin iktisadi egemenliğini devam ettirebilmesinde petrol, doğalgaz ve diğer değerli kaynakların merkezi durumundaki Ortadoğu ve Orta Asya bölgesine nüfuz edebilmesi şarttır. Bu gayeye matuf olarak Büyük Ortadoğu Projesi'nde Ortadoğu ve Orta Asya bir bütün olarak gösterilmiştir. 1991 yılında Sovyetlerin dağılması sonrasında ortaya çıkan Türk Cumhuriyetleri iki farklı tarihsel süreci başlatmıştır. İlki Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'da ulusal devletlerin inşası, diğeri ise zikredilen ülkelerin sınırları dâhilinde Orta Asya Bölgesi'nin oluşmasıdır. Bu ülkelerin Çin, Hindistan, Afganistan ve İran gibi uluslararası dengeler açısından stratejik ülkelere komşu olmaları, önemlerini arttırmaktadır[32].

Orta Doğu'daki gelişmeler ve "Arap Baharı" olarak adlandırılan süreç, sadece iç ya da bölgesel dinamiklerle açıklanamaz. Bölgedeki saflaşmayı küresel saflaşmalarla birlikte değerlendirilmek gerekir. Ortadoğu'da bugün ABD öncülüğündeki Atlantik güçleri ve bölgedeki müttefikleriyle Rusya ve Çin'in öncülük ettiği Avrasya güçleri ve bölgedeki müttefiklerinin rekabeti söz konusudur. Suriye'de yaşananlar bu saflaşmanın net tezahürdür. ABD ve Avrupa'nın sadece siyasî açıdan değil, iktisadi ve askeri açıdan da gerilemesine karşın Rusya ve Çin'in yükselişte olması da bu rekabeti keskinleştirmiş durumdadır. Bölgenin enerji kaynakları

olup, bu durum Suriye meselesi üzerinde ortak hareket etme zorunluluğu doğurmuştur. Türkiye-Çin ilişkilerindeki en hassas noktalardan biri de Doğu Türkistan'ın durumu olmuş ve olmaya devam etmektedir. Türkiye, Doğu Türkistan meselesinde tarihi, milli ve dini birliktelikler dolayısıyla taraf durumundadır. Fakat Pekin yönetimi meselenin çözümü noktasında somut adımlar atmada pek de istekli görünmemektedir. Türkiye ile Rusya arasındaki politik diyaloğun Türkiye-Çin ilişkilerine de etki edeceği ise bir gerçektir. Bkz. Sina Kısacık-Furkan Kaya, "*21. Yüzyılda Avrasya Bölgesinde Yeni Bir İttifakı Mı Doğuyor? Türkiye- Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri*", https://www.researchgate.net/publication/332704406/23.07.2019

[32] Ayan, *"a.g.m."*, s.39-41.

açısından zenginliği de bu hesapları karmaşık dahası verilen mücadeleyi kanlı hale getirmiştir[33].

Sonuç

Kapitalizmin uluslararası hâkimiyet mücadelesinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kadar gelişmemiş ülkelerin de etkilendiği bir dönem yaşanmaktadır. Meselenin halen daha dünya hegemon gücü olan ABD'nin kendisine rakip olabileceğini düşündüğü devletlerle olan ilişkilerini şekillendirdiği yeni bir döneme doğru evrilmektedir. Bu yeni dönem "demokrasi ve insan hakları" kelimelerinin sıkça kullanıldığı fakat gerçekte kapitalist dünya düzeninin yeniden kurulmak veya kurulu olan düzende kendi menfaatlerini kaybetmek istemeyen devletlerin bütün insanî değerleri yok sayması ile açıklanabilir.

Teknolojik ve askeri güç açısından halen daha başta Çin olmak üzere kendisine rakip olabilecek devletlerin açık ara önünde bulunan ABD'nin, 1991 sonrası dönemde yakaladığı "tek kutuplu dünya" statüsünü korumak istediği görülmektedir. Buna mukabil Çin'in ise son 30 yıllık sürede elde ettiği ekonomik büyüme ile kabuğunu kırmak yolunda ilerlediği görülmektedir.

Kapital dünyanın yeni hegemon gücü olmak isteyen Çin'in iç sorunları, sisteminin dünya siyaset sahnesinde bir karşılığının olmayışı, ekonomik büyümesini sürdürülebilir halde tutma riskleri, enerji ve hammadde ihtiyacından dışa bağımlı olması ve totaliter rejiminin vatandaşına karşı tutumu ile çevre ülkelerle ilişkilerinde sadece kendi menfaatlerini düşünen yapısı devletleri olduğu kadar başta çevre ülkelerde yaşayan halkları da tedirgin etmektedir.

Önümüzdeki süreç güç mücadelesinin merkezinin Ortadoğu'dan Asya-Pasifik ve Güneybatı Asya bölgesine kayacağını göstermektedir. Yeni dönem diyalog imkânlarının kesilmesi durumunda sıcak çatışmaların da yaşanabileceği bir aşamaya gelme

[33] Barış Doster, *"Arap Baharı Üzerinden Avrasya-Atlantik Rekabetini Yorumlamak"*, *Orta Doğu'da Değişim ve Türkiye*, s.189-190.

ihtimalini uhdesinde barındırmaktadır. Kapitalist yeni dünya düzeninin kurulmasında bir tarafta kazanımlarını kaybetmek istemeyen ABD merkezli Batı ile Çin merkezli batı karşıtı güçlerin stratejik ortaklıklarını göreceğimiz bir dönemi beraberinde getirecektir. Görünen halen daha ABD'nin imkânları itibariyle bu güç mücadelesinde önde olduğu yönündedir. Çin veya Rusya'nın ise bu mücadelede tamamen kabuğuna çekilme ihtimali ise neredeyse yok gibidir. Yeni mücadele alanları ve vekâlet savaşları üzerinden belli bir süre daha devam edeceği anlaşılan kapitalist sistemi ve aktörlerini belirleyecek süreç, öngörülebildiği kadarıyla yine mazlumların gözyaşlarına gebe durmaktadır.

Kaynakça

"R&D expenditure", OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2011, OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/sti_scoreboard-2011-16-en

Akbaş, Z. ve Pala, E. (2014). "ABD'nin Küresel Hâkimiyet Rekabetinde Kaya Gazının Yeri: Engeller ve Avantajlar", *BİLGESAM*, s. 231-247 (http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-363-2014122346guvenlik_kongresi_bildirileri-18.pdf/)

Akçadağ Alagöz, E. (2016). "Ekonomik Karşılıklı Bağımlılık Kapsamında AB-Çin İlişkileri". *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2): 33-56.

Aksöz, A. (2018). *"ABD-Çin Rekabeti Arasında Hindistan'ın Süper Güç İdeali"*, (https://www.academia.edu/37143174/ABD-%C3%87%C4%B0N_REKABET%C4%B0_ARASINDA_H%C4%B0ND%C4%B0STANIN_S%C3%9CPER_G%C3%9C%C3%87_%C4%B0DEAL%C4%B0/)

Alakel M. ve Yıldırım, A. S. (2014). "11 Eylül Sonrası ABD'nin Irak İşgali Sürecinde Hegemonya-Emperyalizm Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8): 135-165.

Ayan, E. (2010). "Avrasya'da Değişen Dengeler Üzerinde Oynanan Küresel Oyunlar", *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 37-54.

Birdişli, F. (2012)."ABD'nin Yeni Dış Politikası: "İleri Konuşlandırılmış Diplomasi" ve Uluslararası Sistemin Yeniden Yapılanması". 1. International Interdisciplinary Social Inquiry Conference, Uludağ

University. Bursa, 17-21 June 2012, s.1-12 (https://www.researchgate.net/publication/269038379_ABD'nin_Yeni_Dis_Politikasi_Ileri_Konuslandirilmis_Diplomasi_ve_Uluslararasi_Sistemin_Yeniden_Yapilanmasi/)

Çolakoğlu, S. (2006). "11 Eylül Sonrası Değişen Avrasya Dengeleri ve Çin-Orta Asya İlişkileri". *OAKA*, 1(2): 38-55.

Dedekoca, A. E. (2011). "ABD-Çin İlişkilerinin Ekonomi Politiği ve Yeni Dünya Düzeni Oluşumuna Etkileri". (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan, N. (2011). "Demokrasi ve Ortadoğu'nun Geleceği". 38th International Congress of Asian and North African Studies (ICANAS), International Relations - Vol. II, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, s. 601-620.

Doğan, N. (2012). *Pragmatic Liberal Approach to World Order: The Scholarship of Inis L. Claude, Jr.* Maryland: University Press of America.

Doğan, N. *"21. Yüzyılda ABD'nin Sistemdeki Konumu ve Küresel Güvenlikteki Rolü"*, (https://www.academia.edu/8223520/21._Y%C3%9CZYILDA_ABDN%C4%B0N_S%C4%B0STEMDEK%C4%B0_KONUMU_VE_K%C3%9CRESEL_G%C3%9CVENL%C4%B0KTEK%C4%B0_ROL%C3%9C?auto=download).

Doster, B. (2014). "Arap Baharı Üzerinden Avrasya-Atlantik Rekabetini Yorumlamak". Orta Doğu'da Değişim ve Türkiye, (http://www.bilgesam.org/images/dokumanlar/0-327-2014090439arap-bahari-uzerinden-avrasya-atlantik.pdf/), s.167-191.

Durmuşoğlu, S. (2016). "21. Yüzyılın Enerji Denklemi ve Türkiye". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29: 283-303.

Ercan, M. ve Ayata, A(2018). "Değişen Uluslararası Sistemde ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği". *Akademik Bakış Dergisi*, 69: 114-129.

Gökten, K. (2019). "Güvenlik İle Bölgesel Ekonomik İşbirliği Arasında: Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar (BCIM) Ekonomik Koridoru". Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(1): 99-113.

Güneş, E. (2011). "Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin, Rusya Örneğinde Asya Politikaları". *NWSA*, 6(2): 342-355.

Güneş, K. (2012). "Çin Açılımı: Türk Çin Politik ve Ekonomik İlişkilerinde Yeni Boyut". *Uluslararası Politika Akademisi*, http://politikaakademisi.org/?p=630/

Gürses, E. *"11 Eylül ve Uluslararası Sistemde Jeopolitik Rekabet"*, *Aydınlanma2023*, (https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5399/), s.165-188.

Habiyaremye, A. (2012). "Afrika'nın Doğal Kaynakları ve Sino-Amerikan Jeo-strateji Rekabeti". *Ortadoğu Analiz*, 4(46): 39-51.

Kısacık S. ve Kaya, F. (2015). *"21. Yüzyılda Avrasya Bölgesinde Yeni Bir İttifakı Mı Doğuyor? Türkiye- Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri"*, https://www.researchgate.net/publication/332704406/.

Nogayeva, A. (2010). "ABD'nin Orta Asya'daki Demokratikleştirme Politikaları: Araçlar, Devrim Denemeleri ve Sonuçlar". *OAKA*, 5(10): 59-91.

Örmeci, O. (2013). "21. Yüzyılda ABD-Çin Rekabeti", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 29: 1-14.

Özalp, O. N. (2011). "Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikası", *Civil Academy*, 9(3): 15-38.

Sağlam, M. (2014). "21. Yüzyılda Küresel Rekabetin Zemini Ukrayna". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(2): 435-444.

Sandıklı, A. (2009). "Geleceğin Süper Gücü Çin". *Bilge Strateji*, 1(1): 40-50.

Turan, İ. (2016). "ABD-Çin İlişkileri Bağlamında Tayvan Sorunu", *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1): 80-105.

Turhan, T. (2008). "ABD-Çin Kıskacında Myanmar".*Kıbrıs Gazetesi*, http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/news/53761 /PageName/Ic_Haberler (http://i-rep.emu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11129/777/TurgutTurhanGazete1.pdf?sequence=1/

Yazhou, L. (2018). "Batı Bölge Teorisi (Çin'in Büyük Türkistan Politikası)". *Sinoturknews*, http://www.sinoturknews.org/bati-bolge-teorisi-cinin-buyuk-turkistan-politikasi/

Yüksel, M. A. (2016). "Afrika Jeopolitiği ve ABD'nin Afrika Politikası". *Turkish Studies*, 11(2): 1389-1408.